

DOI: <https://doi.org/10.36719/2707-9317/116/70-79>

Assessment of the interrelationship between economic growth and the labor market in the republic of Azerbaijan

Khazar Abbaszadeh

Institute of Economics, Ministry of Science and Education of the Republic of Azerbaijan

Junior Researcher

khazarabbaszadeh@gmail.com

Abstract: Understanding the complex relationship between economic growth and the labor market is crucial for policymakers, economists, and the business environment.

This report initially explores the interconnections between economic growth and the labor market by examining key concepts such as labor force participation rate, productivity, human capital, and technological development. It presents the theoretical foundations and mathematical analysis that regulate this interaction. By clarifying these theoretical frameworks, the report aims to provide a comprehensive understanding of how economic growth affects the labor market and vice versa, as well as to offer insights into effective economic interventions and strategies to promote sustainable development.

Key words: economic growth, labor market, labor force participation, productivity, human capital, technological development, sustainable development, economic model.

JEL: A10, C10; **UOT:** 330.3, 330.4

Azərbaycan Respublikasında iqtisadi artım və əmək bazarının qarşılıqlı əlaqələrinin qiymətləndirilməsi

Xəzər Abbaszadə

Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi İqtisadiyyat İnstitutu

Kiçik elmi işçi

khazarabbaszadeh@gmail.com

Xülasə: İqtisadi artım və əmək bazarı arasındakı mürəkkəb əlaqəni anlamaq həm siyasətçilər, həm iqtisadçılar, həm də biznes mühiti üçün olduqca vacibdir.

Bu hesabatda ilkin olaraq iqtisadi artım və əmək bazarı arasındakı qarşılıqlı əlaqələr, işçi qüvvəsinin iştirak nisbəti, məhsuldarlıq, insan kapitalı və texnoloji inkişaf kimi əsas anlayışları tədqiq edilərək, bu qarşılıqlı əlaqəni tənzimləyən nəzəri əsaslar və onların riyazi təhlili verilmişdir. Hesabatda bu nəzəri çərçivələr aydınlaşdırılmaqla, iqtisadi artımın əmək bazarına və əksinə necə təsir etdiyini hərtərəfli başa düşməyi, davamlı inkişafı təşviq etmək üçün effektiv iqtisadi müdaxilələr və strategiyalar haqqında fikirləri təqdim etmək qarşıya məqsəd qoyulur.

Açar sözlər: iqtisadi artım, əmək bazarı, işçi qüvvəsinin iştirak səviyyəsi, məhsuldarlıq, insan kapitalı, texnoloji inkişaf, davamlı inkişaf, iqtisadi model.

JEL: A10, C10; UOT: 330.3, 330.4

Giriş

Hər bir ölkədə iqtisadi vəziyyəti iki mühüm göstərici ilə müəyyən etmək olar. Bunlardan biri inflyasiya səviyyəsi, digəri isə iqtisadi artımdır. Inflyasiya səviyyəsi ölkə iqtisadiyyatının sabitliyinin atributu, davamlı iqtisadi artım isə iqtisadi inkişafın və ölkənin rifah səviyyəsinin göstəricisidir. Doğrudur, iqtisadi inkişaf iqtisadi artımdan daha geniş məvhum olmaq etibarilə, özündə həm də sosial, ekoloji, mənəvi və s. kimi digər amilləri də birləşdirir. Amma birmənalı olaraq qəbul etmək olar ki, ölkədə iqtisadi inkişafa nail olmağın ən mühüm şərti ilk növbədə iqtisadi artımın davamlılığının təmin edilməsidir. Qeyd etmək lazımdır ki, istənilən iqtisadi artım uzunmüddətli iqtisadi inkişafı təmin edə bilməz və bu məqsədlə dinamik tarazlı iqtisadi artımın əldə edilməsi olduqca vacibdir. Başqa sözlə, elə bir iqtisadi artım səviyyəsi əldə edilməlidir ki, o, dövrdən-dövrə dinamik olaraq dəyişən məcmu tələb ilə məcmu təklifin bərabərliyini təmin etsin. Belə bir iqtisadi artım səviyyəsinin əldə edilməsi məqsədilə müxtəlif iqtisadi konsepsiyalar işlənib hazırlanmışdır. Lakin bunlardan keynsçi və neoklassik iqtisadi məktəblərin təklif etdikləri iqtisadi artım modelləri daha geniş tətbiq edilmələri ilə seçilir.

İqtisadi artım və əmək bazarı arasındakı qarşılıqlı əlaqələr iqtisad elminin əsas mövzularından biridir. Bu əlaqələrin dərin təhlili və qiymətləndirilməsi, iqtisadi siyasətlərin formalaşdırılması və işsizliyin azaldılması baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. İqtisadi artım və əmək bazarı bir-biri ilə sıx əlaqəli olan iki mühüm komponentdir. İqtisadi artım, ölkənin ümumi daxili məhsulunun (ÜDM) artması ilə ölçülür və iqtisadiyyatın sağlamlığına dair əsas göstəricilərdən biridir. Əmək bazarı isə işçi qüvvəsinin tələbi və təklifi arasındakı qarşılıqlı əlaqələrdən ibarətdir və məşğulluq səviyyəsi, işsizlik dərəcəsi və əmək haqqı kimi göstəricilərlə qiymətləndirilir.

Təhlil üçün Ən Əsas Göstəricilər:

Bu göstəricilərin təhlili bizə Azərbaycan iqtisadiyyatında iqtisadi artımla əmək bazarı arasında qarşılıqlı əlaqələrin əsas mexanizmlərini başa düşməyə kömək edəcək:

1. ÜDM (iqtisadi artımın əsas göstəricisi)
2. İşsizlik səviyyəsi (əmək bazarının sağlamlığını əks etdirən əsas göstərici)
3. Əmək məhsuldarlığı (iqtisadi artımın səmərəliliyi və dayanıqlılığını göstərir)
4. Məşğulluq səviyyəsi (iş yerlərinin yaradılması və iqtisadi artımla əlaqəni izah edir)
5. Əmək haqqı artımı (işçilərin rifahını və iqtisadi artımın təsirini göstərir)

Bu göstəricilər arasında təhlil etmək üçün iqtisadi artımın əmək bazarına necə təsir etdiyini və əmək bazarının iqtisadiyyatı necə dəstəklədiyini ölçmək mümkündür.

Azərbaycan Respublikasında iqtisadi artım və əmək bazarının qarşılıqlı əlaqələrinin Granger səbəb əlaqələri testi ilə qiymətləndirilməsi

ÜDM, işsizlik səviyyəsi, əmək məhsuldarlığı, məşğulluq səviyyəsi və əmək haqqı artımı arasındakı əlaqənin əhəmiyyətliyi öyrənmək üçün ölkənin statistik göstəricilərinə əsasən ekonometrik model qurmaq və Granger səbəb əlaqələri (GC) aparmaq mümkündür [7]. Əldə olunmuş statistik göstəricilərə əsasən əvvəlcə müəyyən edilmiş müddət ərzində ÜDM və əmək bazarının dəyişimindəki artım tempi hesablanmışdır. Daha sonra eyni vaxt aralığında olan bu statistik göstəricilər üçün ekonometrik model qurulmuşdur. Əldə olunmuş nəticələr əsasən ekonometrik model qurulmuş və hər iki iqtisadi göstərici arasında GC aparılmışdır. Aşağıdakı cədvəldə hesablanmış nəticələr əks olunmuşdur:

Pairwise Granger Causality Tests			
Date: 10/14/24 Time: 17:17			
Sample: 2005 2023			
Lags: 5			
Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
EMEK_HAQQI_ORTA_AYLIQNOMINAL does not Granger Cause EMEK_MEHSULDARLIGI	14	11.0866	0.0377
EMEK_MEHSULDARLIGI does not Granger Cause EMEK_HAQQI_ORTA_AYLIQNOMINAL		0.37678	0.8400
ISSIZ_EHALI_SAYI does not Granger Cause EMEK_MEHSULDARLIGI	14	42.9612	0.0054
EMEK_MEHSULDARLIGI does not Granger Cause ISSIZ_EHALI_SAYI		0.48403	0.7765
MESQUL_EHALININ_SAYI does not Granger Cause EMEK_MEHSULDARLIGI	14	31.1096	0.0087
EMEK_MEHSULDARLIGI does not Granger Cause MESQUL_EHALININ_SAYI		1.99082	0.3029
UDM does not Granger Cause EMEK_MEHSULDARLIGI	14	13.8903	0.0276
EMEK_MEHSULDARLIGI does not Granger Cause UDM		11.3859	0.0363
ISSIZ_EHALI_SAYI does not Granger Cause EMEK_HAQQI_ORTA_AYLIQNOMINAL	14	9.45692	0.0468
EMEK_HAQQI_ORTA_AYLIQNOMINAL does not Granger Cause ISSIZ_EHALI_SAYI		34.8040	0.0074
MESQUL_EHALININ_SAYI does not Granger Cause EMEK_HAQQI_ORTA_AYLIQNOMINAL	14	2.27582	0.2651
EMEK_HAQQI_ORTA_AYLIQNOMINAL does not Granger Cause MESQUL_EHALININ_SAYI		19.0880	0.0176
UDM does not Granger Cause EMEK_HAQQI_ORTA_AYLIQNOMINAL	14	0.30672	0.8821
EMEK_HAQQI_ORTA_AYLIQNOMINAL does not Granger Cause UDM		11.4289	0.0361
MESQUL_EHALININ_SAYI does not Granger Cause ISSIZ_EHALI_SAYI	14	9.93680	0.0438
ISSIZ_EHALI_SAYI does not Granger Cause MESQUL_EHALININ_SAYI		9.17886	0.0488
UDM does not Granger Cause ISSIZ_EHALI_SAYI	14	0.80935	0.6110
ISSIZ_EHALI_SAYI does not Granger Cause UDM		18.0253	0.0191
UDM does not Granger Cause MESQUL_EHALININ_SAYI	14	2.06222	0.2927
MESQUL_EHALININ_SAYI does not Granger Cause UDM		24.0223	0.0126

Cədvəl 1. (Statistik məlumatlar əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır)

Modelə əsasən əldə olunmuş P-dəyərinin 0.05 qiymətindən böyük olması sıfır hipotezinin 95% əminliklə qəbul olunması deməkdir. Belə ki, P-dəyəri 0.05 qiymətindən kiçik olduqda sıfır hipotezi qəbul edilmir. Cədvəl 1-də göstərilən nəticələrə əsasən Azərbaycan Respublikasında 5 il müddətinə aralıqlarla ÜDM və əmək bazarının əsas göstəriciləri arasında müxtəlif qanunauyğunluqlar müəyyən olunmuşdur.

Qurulmuş ekonometrik modellərin normallığının yoxlanılması

Əlavə olaraq qurulmuş ekonometrik modelin normallığını yoxlamaq üçün bir neçə test aparılmışdır. Bu testlər aparılmadan öncə modelin parametrlərinin stasionar olub-olmadığı ADF Fisher testinə uyğun olaraq aparılmış və nəticələrə əsasən ən kiçik kvadratlar metodu və ya ARDL metodu istifadə olunmuşdur.

Həm ADF, həm də PP vahid kök testləri aşağıdakı reqressiya modelinin müxtəlif spesifikasiyalarından istifadə edir [8]:

$$\Delta x_t = \alpha + \beta x_{t-1} + \lambda t + \sum_{s=1}^n \gamma_s \Delta x_{t-s} + \varepsilon_t$$

Burada x_t faiz dəyişəni, ε_t pozğunluq müddəti və t isə zaman tendensiyasıdır. Fərz edək ki, dəyişənlərin hər biri səviyyələrdə vahid kök ehtiva edir, lakin birinci dərəcədən deyil [3].

Ən kiçik kvadratlar metodu, bir çox Granger səbəb əlaqələrində bərabərlik parametrlərini qiymətləndirmək üçün istifadə olunurdu, belə ki, bu metod düzgün nəticələr əldə etmək üçün bir neçə şərtlər tələb edir. Əgər qeyri-xəttilik ortaya çıxarsa məlumat xəttləşdirilməlidir [1].

Düzgün spesifikasiyanın seçildiyi isə Ramsey testi ilə müəyyən olunmuşdur. Modelin qalıqlarının avtokorrelyasiyasının olub-olmadığını müəyyən etmək üçün Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test (B-G SC LM Test), qalıqların normal paylanmada olmasını öyrənmək üçün Jarqua-Bera testi (J-B Test), modelin qalıqlarının homoskedastik olub-olmadığını təyin etmək üçün heteroskedastik testlərdən olan Glesjer testindən (GI Test), modelin spesifikasiyanının düzgünlüyünü təhlil etmək üçün Ramsey Reset testindən (RR Test), modelin parametrlərinin stabilliyini müəyyən etmək üçün isə Cusum testi (C Test) istifadə olunmuşdur.

1. B-G SC LM Test sıfır hipotezi: "Modelin qalıqlarının avtokorrelyasiyası yoxdur"
2. J-B Test sıfır hipotezi: "Qalıqlar normal paylanmadadır."
3. GI Test sıfır hipotezi: "Modelin qalıqları homoskedastikdir."
4. RR Test sıfır hipotezi: "Model üçün seçilmiş funksional forma doğrudur."
5. Cusum Testi: "Əgər statistikanın qrafiki etibarlılıq sərhədlərini aşmırsa, modelin parametrləri stabil hesab olunur."

Aparılmış test nəticəsində əldə edilmiş P-dəyərinin 0.05-dən böyük olması sıfır hipotezinin qəbul edildiyini bildirir. Əks halda isə sıfır hipotezinin rədd edildiyini göstərir.

Dependent Variable: EMEK_MEHSULDARLIGI				
Method: Least Squares				
Date: 10/14/24 Time: 17:29				
Sample: 2005 2023				
Included observations: 19				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
EMEK_HAQQI_ORTA_AYLIQNOMINAL	3.172964	1.736302	1.827426	0.0890
ISSIZ_EHALI_SAYI	-0.007381	0.002658	-2.776311	0.0149
MESQUL_EHALININ_SAYI	-0.002145	0.000701	-3.058150	0.0085
UDM	1.90E-07	8.95E-09	21.25928	0.0000
C	11762.43	3241.325	3.628897	0.0027
R-squared	0.998474	Mean dependent var		13224.36
Adjusted R-squared	0.998038	S.D. dependent var		6124.914
S.E. of regression	271.3050	Akaike info criterion		14.26530
Sum squared resid	1030490.	Schwarz criterion		14.51384

Log likelihood	-130.5203	Hannan-Quinn criter.	14.30736
F-statistic	2289.990	Durbin-Watson stat	1.165765
Prob(F-statistic)	0.000000		

Cədvəl 2. (Statistik məlumatlar əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır)

Aparılmış test nəticəsində əldə edilmiş P-dəyərinin 0.05-dən böyük olması sıfır hipotezinin qəbul edildiyini bildirir. Əks halda isə sıfır hipotezinin rədd edildiyini göstərir [4].

Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey				
F-statistic	7.361134	Prob. F(5,13)		0.0018
Obs*R-squared	14.04073	Prob. Chi-Square(5)		0.0154
Scaled explained SS	13.39322	Prob. Chi-Square(5)		0.0200
Test Equation:				
Dependent Variable:				
Method: Least Squares				
Date: 10/14/24 Time: 21:48				
Sample: 2005 2023				
Included observations: 19				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	49603.19	19992.43	2.481099	0.0276
EMEK_MEHSULDARLIGI	-3.952291	1.183333	-3.339965	0.0053
ISSIZ_EHALI_SAYI	-0.028623	0.014657	-1.952820	0.0727
MESQUL_EHALININ_SAYI	-0.009660	0.004011	-2.408104	0.0316
UDM	8.32E-07	2.29E-07	3.641523	0.0030
EMEK_HAQQI_ORTA_AYLIQNOMINAL	8.666936	8.555599	1.013013	0.3295
R-squared	0.738986	Mean dependent var		1037.536
Adjusted R-squared	0.638595	S.D. dependent var		1998.168
S.E. of regression	1201.237	Akaike info criterion		17.27218
Sum squared resid	18758625	Schwarz criterion		17.57043
Log likelihood	-158.0857	Hannan-Quinn criter.		17.32266
F-statistic	7.361134	Durbin-Watson stat		2.430781
Prob(F-statistic)	0.001783			

Cədvəl 3. B-G SC LM Test sıfır hipotezi (Statistik məlumatlar əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır).

1. Əmək məhsuldarlığı, $P=0.0053 < 0.05$
2. İşsiz əhalinin sayı, $P=0.0727 > 0.05$
3. Məşqul əhalinin sayı, $P=0.0316 < 0.05$
4. ÜDM, $P=0.0030 < 0.05$
5. Əmək haqqı, $P=0.3295 > 0.05$

Heteroskedasticity Test: Glejser				
F-statistic	5.557209	Prob. F(5,13)		0.0059
Obs*R-squared	12.94401	Prob. Chi-Square(5)		0.0239
Scaled explained SS	14.56626	Prob. Chi-Square(5)		0.0124
Test Equation:				
Dependent Variable: ARESID				

Method: Least Squares				
Date: 10/14/24 Time: 22:01				
Sample: 2005 2023				
Included observations: 19				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	485.1812	272.5790	1.779966	0.0985
EMEK_MEHSULDARLIGI	-0.043738	0.016134	-2.710992	0.0178
ISSIZ_EHALI_SAYI	-0.000294	0.000200	-1.473064	0.1645
MESQUL_EHALININ_SAYI	-9.02E-05	5.47E-05	-1.648673	0.1232
UDM	9.45E-09	3.12E-09	3.033306	0.0096
EMEK_HAQQI_ORTA_AYLIQNOMINAL	0.046185	0.116648	0.395932	0.6986
R-squared				
Adjusted R-squared				
S.E. of regression				
Sum squared resid				
Log likelihood				
F-statistic				
Prob(F-statistic)				
Mean dependent var				
S.D. dependent var				
Akaike info criterion				
Schwarz criterion				
Hannan-Quinn criter.				
Durbin-Watson stat				

Cədvəl 4. Gİ Test sıfır hipotezi (Statistik məlumatlar əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır)

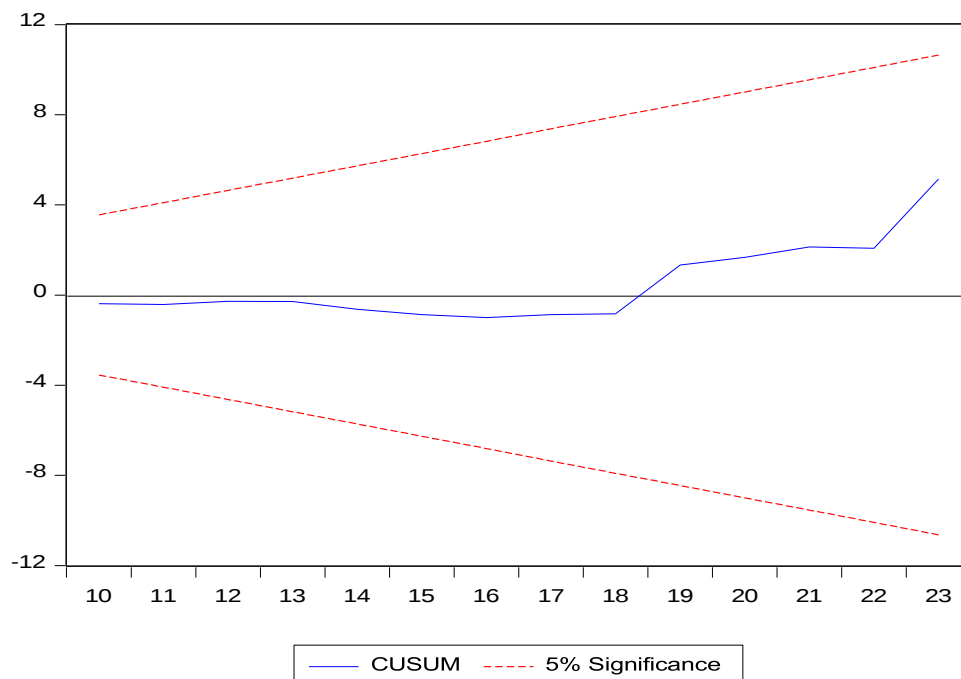
1. Əmək məhsuldarlığı, $P=0.0178 < 0.05$
2. İşsiz əhalinin sayı, $P=0.1645 > 0.05$
3. Məşqul əhalinin sayı, $P=0.1232 > 0.05$
4. ÜDM, $P=0.0096 < 0.05$
5. Əmək haqqı, $P=0.6986 > 0.05$

Ramsey RESET Test			
Equation: UNTITLED			
Specification: EMEK_HAQQI_ORTA_AYLIQNOMINAL EMEK_MEHSULDARLIGI ISSIZ_EHALI_SAYI MESQUL_EHALININ_SAYI UDM C			
Omitted Variables: Squares of fitted values			
	Value	df	Probability
t-statistic	0.660180	13	0.5207
F-statistic	0.435837	(1, 13)	0.5207
Likelihood ratio	0.626548	1	0.4286
F-test summary:			
	Sum of Sq.	df	Mean Squares
Test SSR	639.4646	1	639.4646
Restricted SSR	19713.18	14	1408.085
Unrestricted SSR	19073.72	13	1467.209
LR test summary:			
	Value		
Restricted LogL	-92.93357		
Unrestricted LogL	-92.62030		
Unrestricted Test Equation:			
Dependent Variable: EMEK_HAQQI_ORTA_AYLIQNOMINAL			
Method: Least Squares			
Date: 10/14/24 Time: 22:11			
Sample: 2005 2023			

Included observations: 19				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
EMEK_MEHSULDARLIGI	0.028790	0.059040	0.487635	0.6339
ISSIZ_EHALI_SAYI	0.002447	0.001791	1.366247	0.1950
MESQUL_EHALININ_SAYI	0.000352	8.30E-05	4.246347	0.0010
UDM	3.55E-09	1.88E-08	0.188308	0.8535
C	-2190.892	692.9189	-3.161830	0.0075
FITTED^2	-0.000771	0.001168	-0.660180	0.5207
R-squared	0.978996	Mean dependent var		469.1105
Adjusted R-squared	0.970917	S.D. dependent var		224.6099
S.E. of regression	38.30417	Akaike info criterion		10.38108
Sum squared resid	19073.72	Schwarz criterion		10.67933
Log likelihood	-92.62030	Hannan-Quinn criter.		10.43156
F-statistic	121.1850	Durbin-Watson stat		1.971703
Prob(F-statistic)	0.000000			

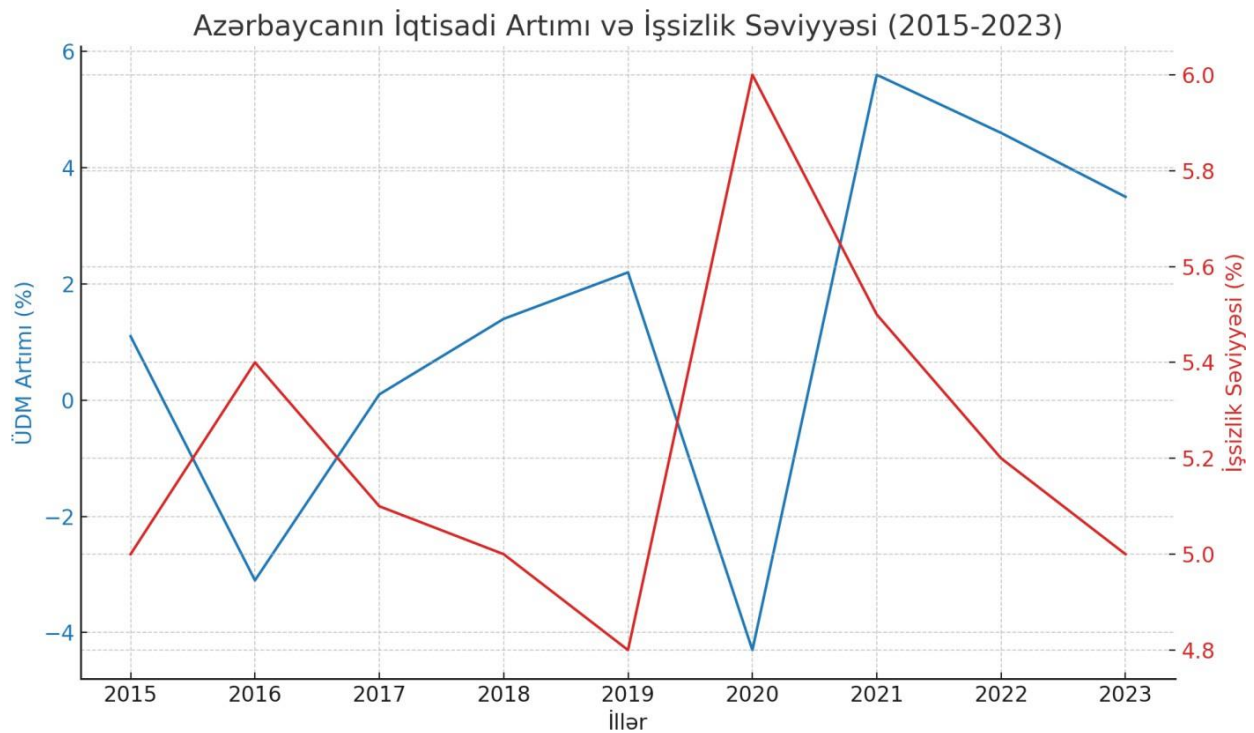
Cədvəl 5. RR Test sıfır hipotezi (Statistik məlumatlar əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır)

1. Əmək məhsuldarlığı, $P=0.6339 > 0.05$
2. İşsiz əhalinin sayı, $P=0.1950 > 0.05$
3. Məşqul əhalinin sayı, $P=0.0010 < 0.05$
4. ÜDM, $P=0.8535 > 0.05$

Qrafik 1. (Mənbə: müəllif tərəfindən hazırlanmışdır)

Modelin parametrlərinin sabilliyini müəyyən etmək üçün isə Cusum testi (C Test) istifadə olunmuşdur.

Qrafik 2. (Mənbə: Statistika komitəsinin məlumatları əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır)

Yuxarıdakı qrafik Azərbaycan iqtisadi artımı ilə işsizlik səviyyəsi arasındakı əlaqəni (2015-2023) göstərir.

Əsas Müşahidələr:

- **ÜDM Artımı:** 2020-ci ildə pandemiya səbəbilə iqtisadi geriləmə yaşanmışdır, lakin sonrakı illərdə iqtisadi artım bərpa olunmuşdur.
- **İşsizlik Səviyyəsi:** Pandemiya dövründə (2020) işsizlik səviyyəsi artmış, lakin iqtisadiyyat bərpa olunduqca yenidən azalmağa başlamışdır.

Bu qarşılıqlı əlaqə göstərir ki, iqtisadi artım işsizlik səviyyəsinin azalmasına və əksinə təsir edir.

Əmək bazarı və iqtisadi artım arasındakı əlaqənin təhlili

1. İqtisadi artımın əmək bazarına təsiri

İqtisadi artım yeni iş yerləri açılması ilə nəticələnir. Yüksək iqtisadi artım tempi ilə firmalar daha çox məhsul və xidmət istehsal edir, bu da yeni işçilərə ehtiyac yaradır. Bu kontekstdə:

- **Məşğulluğun artması:** İqtisadi artım firmaların genişlənməsinə imkan verir və işsizliyin azalmasına səbəb olur.
- **Əmək haqqı və gəlir:** ÜDM artımı işçilərin məhsuldarlığını artırır və bu, əməkhaqqının yüksəlməsinə yol açır.
- **İnvestisiyalar:** Artan iqtisadi gəlirlər təhsilə və təlimlərə daha çox sərmayə qoymağa imkan verir, bu da işçi qüvvəsinin keyfiyyətini artırır.

Oukən qanunu: İqtisadi artımla işsizlik arasındakı əlaqəni göstərən əsas nəzəriyyələrdən biridir. Bu qanuna görə, iqtisadi artımın yavaşladığı dövrlərdə işsizlik artır, artım sürətləndikdə isə işsizlik azalır.

2. Əmək bazarının iqtisadi artıma təsiri

Əmək bazarı iqtisadi artımın əsas amillərindən biridir. Aşağıdakı faktorlar əmək bazarının iqtisadi artıma təsirini müəyyənləşdirir [10]:

Məhsuldarlıq və təhsil: Təhsilli işçi qüvvəsi və yüksək məhsuldarlıq daha sürətli iqtisadi artıma səbəb olur.

- **İşsizlik:** Uzunmüddətli işsizlik iqtisadiyyat üçün itirilmiş insan resurslarına çevrilir və artımı ləngidə bilər.
- **Demoqrafik struktur:** İşçi qüvvəsinin gənc olması artım potensialını artırır, lakin yaşlı işçi qüvvəsinin dominant olduğu iqtisadiyyatlarda artım tempi aşağı ola bilər.

3. Texnologiya inkişaf və struktur dəyişikliklər

Texnologiya inkişaf etdikcə əmək bazarında dəyişikliklər baş verir. **Avtomatlaşdırma və rəqəmsallaşma** bəzi sektorlarda işçi tələbatını azaldır, lakin eyni zamanda yeni peşə və sənaye sahələrində iş yerləri açır. İqtisadi artım prosesində baş verən bu dəyişikliklər işçi qüvvəsinin strukturunun da yenilənməsini tələb edir.

Məsələn:

İxtisaslı işçilərə tələbat artdığı halda, aşağı ixtisaslı işçilərin işsiz qalma riski artır.

Qeyri-neft sektorunun inkişafı Azərbaycanda məşğulluğun artırılması üçün strateji hədəfdir, çünki neft sektoru yüksək texnologiya əsaslıdır və az işçi tələb edir.

4. Pandemiyanın əmək bazarına və iqtisadi artıma təsiri

Pandemiya dövründə global iqtisadi artım azaldı və işsizlik artdı. Azərbaycanda da 2020-ci ildə ÜDM-də azalma müşahidə edildi, işsizlik səviyyəsi isə müvəqqəti olaraq artdı. Lakin, 2021-ci ildən sonra qeyri-neft sektorunda artımın bərpası ilə məşğulluq göstəriciləri yenidən sabitləşdi.

5. Azərbaycanın xüsusi şəraiti

- **Neft sektorunun dominantlığı:** İqtisadi artım neft sektoruna bağlı olduğundan, bu sahədə artım iş yerlərinin sayını birbaşa artırır.

- **Qeyri-neft sektorunun genişləndirilməsi:** Azərbaycanın iqtisadi siyasətində qeyri-neft sektorunda iş yerlərinin artırılması prioritetdir. Beləliklə, artan iqtisadi gəlirlər məşğulluğun təmin edilməsində daha davamlı rol oynaya bilər.

6. Əmək bazarının səviyyəli inkişafı və islahatlar

Əmək bazarının iqtisadi artıma müsbət təsir göstərə bilməsi üçün:

- **Təhsil və peşə təlimləri:** İşçi qüvvəsinin təkmilləşdirilməsi.
- **Əmək qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi:** İşçi hüquqlarının qorunması və qeyri-rəsmi məşğulluğun azaldılması.
- **İnfrastruktur və texnologiya yatırımları:** Məhsuldarlığı artırmaq üçün müəssisələrin modernləşdirilməsi lazımdır.

Nəticə

İqtisadi artım və əmək bazarı arasındakı əlaqə mürəkkəb və çoxşaxəlidir. İqtisadi artım iş yerlərinin yaradılmasını dəstəklədiyi halda, inkişaf etməyən və ya uyğunlaşmayan əmək bazarı artımı məhdudlaşdırma bilər. Azərbaycanda isə iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi, qeyri-neft sektorunun gücləndirilməsi və təhsilli işçi qüvvəsinin artırılması bu qarşılıqlı əlaqənin effektiv şəkildə qurulmasında vacib rol oynayır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat / References

1. Mariusz Maziarz. "A review of the Granger-causality fallacy". The Journal of Philosophical Economics: Reflections on Economic and Social Issues. VIII: 2 (2015). Səh.92-93
2. Ali Shojaie, Emily B. Fox. "Granger Causality: A Review and Recent Advances". University of Washington.
3. https://www.researchgate.net/publication/351369049_Granger_Causality_A_Review_and_Recent_Advances
4. Daniel Francois MEYER, Kaseem Abimbola SANUSI. "A Causality Analysis of the Relationships between Gross Fixed Capital Formation, Economic Growth and Employment in South Africa". STUDIA UNIVERSITATIS BABEŞ-BOLYAI OECONOMICA VOLUME 64, ISSUE 1, 2019, pp. 33-44

5. https://www.researchgate.net/publication/333428126_A_Causality_Analysis_of_the_Relationships_Between_Gross_Fixed_Capital_Formation_Economic_Growth_and_Employment_in_South_Africa
6. Əsədova R.İ. "AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ÜÇÜN İQTİSADİ ARTIM VƏ ONUN BƏZİ DETERMİNANTLARI: NARDL ÇƏRÇİVƏSİNDƏ ANALİZ". Sumqayıt Dövlət Universiteti Konfrans materialları. №1. 2023.
7. Dr. Marshal Iwedi. "Digital Payment Channels and Economic Growth in Nigeria". Department of Finance, Faculty of Administration and Management Rivers State University, Nkpolu-Oroworukwo, Port Harcourt. Volume 9, Issue 3, Mart 2024.
8. Aslı Karataş, Kurtuluş Bozkurt. "Ekonomik Büyüme ve Teknolojik Gelişmeler: Bir Nedensellik Analizi". Yönetim ve Ekonomi Dergisi. Cilt: 29, Sayı: 2, 2022.
9. Yasin Yılmaz, Abdullah Miraç Bükey. "Ekonomik Büyüme ve Enflasyonist Baskının Grevlere Etkisi: Türkiye Örneği". Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi. 80, 365-402. 2021.
10. Erol Çakmak, Sevdə Gümüş. "Eğitim ve Ekonomik Büyüme: Bir Literatür Araştırması".
11. <https://avesis.atauni.edu.tr/yayin/65dd60e7-bec0-47c4-b45e-9dca2949eb84/egitim-ve-ekonomik-buyume-bir-literatur-arastirmasi/document.pdf>
12. Meltem Kılıç, Aydın Gürbüz, Yücel Ayriçay. "Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği". Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Cilt: 9, Sayı 1, 2019.
13. Erdem Bağcı, Mustafa Kerem Börü. "Ekonomik Büyüme ve İşsizlik Arasında İlişki: Türkiye'de Ekonometrik Bir Analiz". International Journal of Academic Value Studies. Vol: 4, Issue: 22, pp. 890-897. 2018.

Оценка взаимосвязи между экономическим ростом и рынком труда в Азербайджанской Республике

Хазар Аббасзаде

Институт экономики Министерства науки и образования Азербайджанской Республики
Младший научный сотрудник
khazarabbaszadeh@gmail.com

Резюме: Понимание сложной взаимосвязи между экономическим ростом и рынком труда имеет важное значение как для политиков, так и для экономистов и деловой среды.

В данном отчёте первоначально рассматриваются взаимосвязи между экономическим ростом и рынком труда через призму таких ключевых понятий, как уровень участия рабочей силы, производительность, человеческий капитал и технологическое развитие. Представлены теоретические основы и математический анализ, регулирующие эти отношения. Целью является глубокое понимание того, как экономический рост влияет на рынок труда и наоборот, а также выработка эффективных экономических стратегий и мер для содействия устойчивому развитию.

Ключевые слова: экономический рост, рынок труда, уровень участия рабочей силы, производительность, человеческий капитал, технологическое развитие, устойчивое развитие, экономическая модель.